

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПРОПАГУВАННЮ ЖОРСТОКОСТІ, НАСИЛЬСТВА ТА РОЗБЕЩЕНОСТІ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ¹

***О.І. Безпалова, кандидат юридичних наук,
начальник НДЛ з проблем профілактики правопорушень та
взаємодії з населенням ННІПФКМ ХНУВС***

Вироблено систему заходів щодо протидії розповсюдженню інформації, спрямованої на розпалювання ворожнечі, насильства та ненависті. Обґрунтовано необхідність розробки ефективної державної політики щодо протидії розповсюдженню порнографії, особливо розповсюдженню продукції порнографічного характеру в засобах масової інформації з використанням дітей.

***Насильство, жорстокість, розбещеність, порнографія,
засоби масової інформації, державна політика, адміністративно-
правові заходи.***

Останнім часом в Україні розвиваються негативні процеси в духовній сфері, деформуються моральні засади суспільства. Надзвичайно актуальною для України, як і для решти країн світу, є проблема розповсюдження інформації щодо пропагування насильства, жорстокості та розбещеності. Показники її поширення в українському суспільстві є досить високими. Низький соціально-економічний рівень життя в Україні згубно позначився на морально-правових якостях значної частини населення. Останнім часом спостерігається занепад моральності молоді, пропагування прагматичного та споживацького способу життя. Так, слід звернути увагу, що проблема поширення інформації, яка пропагує насильство, жорстокість та розбещеність, ускладнюється цілою низкою факторів, зокрема:

- розширенням інформаційного простору та інформаційного обміну з іншими державами;
- появою супутникового телебачення;
- розвитком комп'ютерних інформаційних систем, що супроводжуються не тільки зростанням культурно-комунікативних можливостей, а й поширенням через ці засоби масової інформації серед населення ідей та явищ, які негативно впливають на свідомість людей, а інколи безпосередньо викликають вчинення злочинів.

Таким чином, у зв'язку із тенденціями до поширення пропаганди асоціальної поведінки через засоби масової інформації та мережу Інтернет, що призводить до негативного впливу на суспільство, особливої актуальності набула проблема обмеження поширення інформації, яка пропагує жорстокість, насильство та розбещеність.

Не можна сказати, що держава не приділяє уваги розв'язанню зазначеної проблеми. Певних заходів з метою розв'язання зазначених

проблем вживають органи державної влади та місцевого самоврядування, дедалі більшу роль у цій справі відіграють громадські організації. Створено відповідну законодавчу базу, приймається значна кількість державних програм, але на сьогоднішній день більшість з них є фактично декларативними. Спостерігається недостатня ефективність правових механізмів встановлення відповідальності за пропагування негативних явищ. Вважаємо, що за цих умов держава та суспільство повинні докладати максимум зусиль для поліпшення ситуації із пропагуванням асоціальної поведінки через засоби масової інформації та мережу Інтернет.

Зазначимо, що в сучасній юридичній літературі існують наукові праці, присвячені вивченню правових питань протидії розповсюдженню інформації, що пропагує насильство, жорстокість та розбещеність. Але переважна частина зазначених досліджень належить російським науковцям, у той час як питома вага наукових досліджень вітчизняних науковців у цій галузі незначна, що дозволяє стверджувати про недостатню розробленість даної тематики в Україні. На нашу думку, це підкреслює надзвичайну актуальність та значущість дослідження правових аспектів протидії пропагуванню жорстокості, насильства та розбещеності у засобах масової інформації в Україні, вироблення ефективних та дієвих способів захисту від впливу «шкідливої» інформації, розробки виваженого адміністративно-правового механізму реалізації зазначених способів захисту.

Таким чином, зважаючи на те, що ключовим фактором розвитку сучасного суспільства є інформація, яка проникає в усі структури та інститути суспільства, метою роботи було визначено вироблення системи адміністративно-правових заходів щодо протидії пропагуванню жорстокості, насильства та розбещеності у засобах масової інформації. Для досягнення поставленої мети планується: виробити систему заходів щодо протидії розповсюдженню інформації, спрямованої на розпалювання ворожнечі, насильства та ненависті; обґрунтувати необхідність вироблення ефективної державної політики щодо протидії розповсюдженню порнографії як явища, особливо розповсюдженню продукції порнографічного характеру в засобах масової інформації з використанням дітей.

Новизна полягає у тому, що дана робота постає одним із перших комплексних досліджень проблематики, яка пов'язана із виробленням дієвого механізму протидії пропагуванню жорстокості, насильства та розбещеності у засобах масової інформації. У роботі визначено пріоритетні напрямки державної політики щодо протидії розповсюдженню продукції порнографічного характеру в засобах масової інформації з використанням дітей.

Під пропагандою насильства та жорстокості слід розуміти діяльність, спрямовану на розповсюдження демонстрацій актів насильства і жорстокості, з метою здійснення впливу на громадську думку. Особливою відзнакою зазначеної діяльності постає той факт, що її відповідні прояви не засуджуються, а видаються за правильну поведінку та таку, яка заслуговує на наслідування, поширення.

Слід підкреслити, що до інформації, яка спрямована на розпалювання ворожнечі, насильства та ненависті, належить інформація, що збуджує соціальну, расову, національну або релігійну ненависть, ворожнечу, нетерпимість; інформація, яка містить у собі заклики до війни та агресії. Чинним національним законодавством (зокрема Законом України «Про інформацію», Законом України «Про друковані засоби масової інформації

(пресу) в Україні» та Законом України «Про телебачення та радіомовлення» [1-3]) встановлено загальну заборону на розповсюдження інформації (у тому числі шляхом використання телерадіоорганізацій), яка може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Підкреслимо, що необхідність встановлення на законодавчому рівні заборони на розповсюдження такого роду інформації зумовлена тим, що зазначена інформаційна загроза призводить до насадження нових (інколи неадекватних) систем цінностей і, відповідно, до формування нових ідеологічних концепцій.

На даний момент в чинному законодавстві України відсутній нормативно-правовий акт, норми якого б регламентували ключові моменти поширення окремих видів інформації у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах. Погоджуємося з точкою зору О. Ботвінкіна, який зазначає, що особливо наочно ця проблема проявляється в ситуації з мережею Інтернет [4]. Відповідно до Указу Президента «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» [5], до числа основних завдань щодо розвитку національної складової мережі Інтернет в Україні відноситься гарантування інформаційної безпеки держави, недопущення поширення інформації, розповсюдження якої заборонено відповідно до законодавства. Але у результаті скасування в 1998 р. ліцензування доступу до мережі передачі даних та Інтернет держава фактично втратила контроль за розвитком національного сегменту мережі Інтернет. Так, слід звернути увагу, що чинним законодавством України й досі не передбачено покладення на Інтернет-провайдерів будь-яких зобов'язань перед державою та суспільством, зокрема щодо контролю за використанням наявного в них інформаційного ресурсу у протиправних цілях (наприклад, за розміщення на сайтах інформації, що пропагує жорстокість, насильство та розбещеність).

До недавнього часу на Україні не було вироблено єдиних критеріїв, якими було б вирішено питання про віднесення окремих видів продукції до числа такої, що пропагує культ насильства та жорстокості. У зв'язку з цим у 2010 році Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі було прийняття рішення про необхідність вироблення та затвердження переліку рекомендацій щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості. Так, на сьогодні до числа критеріїв віднесення продукції до числа такої, що пропагує культ насильства та жорстокості, відносяться наступні:

- наявність прямих закликів до насильства і жорстокості (письмові, друковані, або виконані в електронному вигляді, усні твори, фотозображення, рекламні сюжети, анонси, повідомлення та інше з написами, що містять такі заклики);
- звукозаписи, кіно-, відеопродукція, інші технічні записи зображень, що рухаються (комп'ютерні ігри, тощо), або сюжет твору, насичений переважною кількістю демонстрації (опису) сцен насильства та жорстокості;

- зображення (відтворення) насильства та жорстокості подається в ореолі позитивного відношення до нього, що спонукає до його наслідування, а не осуду;
- показ (опис) в натуралістичній формі нанесення фізичних пошкоджень людському тілу та будь-якій живій істоті (різані та вогнепальні рани, відтинання органів або частин тіла тощо);
- нагнітання жаху з використанням художніх засобів мистецтва, або без них, смакування мук, приниження і натуралістичних подробиць страждання без ознак на художню, соціальну чи психологічну цінність твору;
- демонстрація (опис) фізіологічних реакцій організму на пошкодження чи біль (мученицька міміка, крики, стогін, страждання, кров, агонія тощо);
- натуралістична демонстрація (опис) в дії різноманітного реманенту для катування;
- глумління над трупами;
- деталізація зображення сцен суїциду;
- використання спеціальних професійних засобів та способів, які посилюють ефект достовірності, реалістичності, документальності насильства [6].

Зазначимо, що саме завдяки наведеним вище критеріям стає можливим встановлення змісту інформації, що міститься у продукції, та відокремлення пропаганди культу насильства та жорстокості від інших видів продукції.

Зважаючи на те, що розвиток правового регулювання відносин, які пов'язані з обмеженням поширення інформації, що пропагує культ насильства та жорстокості є недостатнім, вважаємо за необхідне запропонувати визначитися на законодавчому рівні, у першу чергу, із понятійним апаратом (зокрема, із поняттям «продукція з елементами насильства і жорстокості»).

Також вважаємо за можливе запропонувати розробити нормативно-правовий акт, положеннями якого було б чітко визначено повний перелік видів інформації, яку слід відносити до такої, що збуджує соціальну, расову, національну або релігійну ненависть, ворожнечу, нетерпимість, містить у собі заклики до війни та агресії. До того ж необхідно у зазначеному нормативно-правовому акті визначити повний перелік органів державної влади України, до повноважень яких належить протидія розповсюдженню інформації такого характеру, вироблення системи заходів щодо недопущення розповсюдження зазначеної інформації. Особливо хотілося б наголосити на необхідності розробки та впровадження дієвого механізму настання відповідальності за поширення інформації, що пропагує культ насильства та жорстокості, та за настання негативних наслідків через розповсюдження подібної інформації тощо.

Слід акцентувати увагу, що інформація, яка містить з елементи насильства та агресії, є фактором впливу, у першу чергу, на протиправну поведінку неповнолітніх. Небезпека впливу інформації, що містить з елементи насильства та агресії, на поведінку неповнолітніх, зумовлена тим, що саме у цей період змінюється фізіологія дитини, її світобачення, світовідчуття, інтереси, духовні цінності, ідеали, відносини з суспільством, стосунки з рідними та друзями. Виникає психічна нестабільність, під час якої формується своєрідна порожнеча в різних сферах розвитку підлітка [7].

Останніми роками українські школи накрила хвиля підліткового насильства особливого ґатунку: на камери мобільних телефонів діти знімають побиття однокласників, знущання з вчителів, бездомних і тварин. Ця проблема є однією з найактуальніших на усьому пострадянському просторі, в Європі та за океаном. Жорстокі розваги неповнолітніх набули загрозливо масового характеру, вийшли за межі звичайних хуліганських атак і впритул наблизилися до «недитячого» криміналу. Зазначена проблема виникла також внаслідок передачі за допомогою засобів масової інформації сцен жорстокості та насильства.

Погоджуємося з точкою зору О. Бугери, що з метою зменшення негативного впливу засобів масової інформації на протиправну поведінку неповнолітніх важливим є не лише удосконалення законодавчої бази, але й активна участь батьків у виховному процесі своєї дитини, а також педагогів [7]. Небезпека з боку засобів масової інформації полягає саме в тому, що вони «перехоплюють» у батьків виховний вплив на дітей, послаблюють результативність їхніх педагогічних дій, оскільки стають вагомим джерелом значущої та привабливої для молоді інформації. Саме у результаті такого роду конкуренції деякі батьки послаблюють свій контроль над поведінкою дітей, застосовують авторитарні дії, методи примусового впливу, що вимагають від них беззаперечного підкорення. Така поведінка батьків без урахування потреб та бажань дітей спонукає їх до більшого відчуження, вияву незадоволення, агресії, гніву, посилює їх потяг до теле- й відеофільмів, комп'ютерних ігор тощо. Отже, піддатливість неповнолітніх негативним впливам засобів масової інформації значною мірою зумовлена особливостями сімейного виховання.

Але держава також не може залишатися осторонь виховного процесу. Саме завдяки її активній участі (у вигляді відповідних органів державної влади) має бути розроблений дієвий механізм створення суспільного телебачення з високим рівнем освітньо-культурних програм, яке б продукувало якісний інформаційний продукт, розвивало пізнавальні інтереси, здібності, моральні цінності неповнолітніх, допомагало нейтралізувати їх увагу та надмірний потяг до сюжетів насильства на телебаченні або в інших засобах масової інформації.

Слід зазначити, що за нових реалій сьогодення питання безпеки дитини в Інтернеті є дуже серйозним. Якщо раніше батьки, відправляючи дітей на вулицю, непокоїлися (чи щось раптом не станеться з ними), то нині, навпаки, треба хвилюватися щоразу, як тільки дитина вдома сам-на-сам залишається з комп'ютером. Так, за сучасних умов особливу небезпеку становить інформація порнографічного змісту, що принижує суспільну мораль, та неетична реклама. Під продукцією порнографічного характеру слід розуміти будь-які матеріальні об'єкти, предмети, друковану, аудіо-, відеопродукцію, у тому числі рекламу, повідомлення та матеріали, продукцію засобів масової інформації, електронних засобів масової інформації, змістом яких є детальне зображення анатомічних чи фізіологічних деталей сексуальних дій або які містять інформацію порнографічного характеру [8].

Нажаль, Україна зараз постає одним із лідерів за поширенням дитячої порнографії (сьоме місце у світі). Обсяг комерційної дитячої порнографії за останні п'ять років збільшився на 400 %. За даними Інтерполу на платних сайтах світового Інтернету частка дитячої порнографії з Росії, Білорусі й України становить більше половини від загального обсягу продукції

порнографічного характеру. Додаткову небезпеку становить той факт, що участь дітей у порноіндустрії майже завжди є насильницькою або ж відбувається внаслідок нездатності ними усвідомлювати зміст і наслідки своїх вчинків. Слід підкреслити, що така участь завдає дитині істотної психічної травми, внаслідок чого порушуються нормальна соціалізація та соціальна адаптація, що призводить до поглиблення соціальних дисгармоній та зростання соціальних проблем. Зазначимо, що такий стан справ в Україні у сфері поширення дитячої порнографії зумовлений тим, що до 2010 року в українському законодавстві не було остаточно врегульовано питання щодо відповідальності за дитячу порнографію та не було навіть визначення даного ганебного явища. Саме зважаючи на це, правоохоронним органам було складно притягувати винних до відповідальності за дану діяльність.

Звісно органи державної влади усвідомлюють усі небезпеку того, що продукція порнографічного характеру суттєво порушує стандарти моралі, які склалися в суспільстві. Саме з метою протидії масовому та безконтрольному розповсюдженню предметів та продукції порнографічного характеру Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі було вироблено Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру [9]. На нашу думку, прийняття зазначених рекомендацій було зумовлено необхідністю підвищення ефективності протидії виготовленню, створенню, розповсюдженню, збуту продукції порнографічного характеру, забезпечення правової основи притягнення до відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту суспільної моралі. Слід підкреслити, що вироблення дієвого механізму впровадження критеріїв віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції (у тому числі переданих та отриманих комунікаційними лініями повідомлень та матеріалів) до продукції порнографічного характеру сприяє обмеженню на правовій основі розповсюдженню порнографії і має позитивний вплив на формування суспільної моралі в українському суспільстві.

Усвідомлюючи загрози, пов'язані з використання телекомунікаційних систем і високих інформаційних технологій в якості знаряддя вчинення протиправних дій, наказом Міністра внутрішніх справ України у структурі Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, було створено спеціальний підрозділ боротьби з кіберзлочинністю, одним з пріоритетних напрямків роботи якого визначено боротьбу з розповсюдженням через мережу Інтернет порнографічної продукції, у тому числі так званої «дитячої порнографії».

Також з метою боротьби з розповсюдженням через мережу Інтернет порнографічної продукції Міністерством внутрішніх справ України було ініційовано домовленість з компаніями стільникового зв'язку Київстар, МТС і Life про блокування коротких мобільних номерів, через які порнографічні сайти пропонують оплачувати доступ до своєї відеопродукції. Йдеться про номери, на яких користувач, охочий подивитися ролик порнографічного змісту, повинен відправити SMS, а у відповідь йому надається платний код доступу для перегляду повної версії відеоролика. Міністерством внутрішніх справ України спільно із зазначеними компаніями вироблено певну процедуру, виконання якої призводить до блокування короткого номеру. Так, спочатку виявляється інтернет-ресурс, який містить дані порнографічного характеру, після чого

здійснюється передача випадкових зображень і файлів із цього сервера в Національну експертну комісію з питань захисту суспільної моралі. За результатами отримання висновку від Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі про заборонений характер даних МВС України надає повний пакет документів оператору стільникового зв'язку з офіційним поданням про блокування зазначеного короткого номера. Слід зазначити, що така новація у боротьбі з розповсюдженням через мережу Інтернет порнографічної продукції постає доволі ефективним заходом, оскільки зараз практично немає українських сайтів, на які було б можливо потрапити шляхом відправлення SMS на короткі мобільні номери.

Але, незважаючи на позитивні моменти боротьби з розповсюдження інформації порнографічного характеру, слід підкреслити, що боротися із зазначеним негативним явищем в Інтернеті дуже складно, оскільки Інтернет постає відкритою інформаційною глобальною мережею, яка фактично не належить жодній країні світу. Отже, кожна країна бореться з проблемою поширення дитячої порнографії та педофілії в мережі Інтернет своїми силами.

На нашу думку, з метою боротьби з дитячою порнографією необхідно розробити ефективну державну політику щодо протидії розповсюдженню порнографії як явища, у тому числі розповсюдженню продукції порнографічного характеру у засобах масової інформації. Вважаємо, що під час вироблення державної політики щодо протидії розповсюдженню продукції порнографічного характеру необхідно враховувати міжнародні стандарти боротьби із зазначеним явищем. Слід шукати нові підходи, розробляти нормативно-правові акти, які б чітко формулювали межі та міру відповідальності виробників, розповсюджувачів і різного роду споживачів даної продукції. Звісно це постає завданням значної важкості, оскільки законодавство різних країн не має єдиних стандартів щодо дитячої порнографії.

Необхідною умовою ефективної боротьби з дитячою порнографією в Інтернеті є її законодавче визначення, розробка нової, ефективної системи заходів органів державної влади щодо протидії та боротьби з дитячою порнографією в Інтернеті. Зазначимо, що саме від врегулювання на законодавчому рівні основних засад протидії розповсюдженню продукції порнографічного характеру в засобах масової інформації залежить високий рівень моральності в суспільстві.

Вважаємо, що з метою ефективної протидії та боротьби з дитячою порнографією в Інтернеті необхідно також ретельно аналізувати різноманітні наслідки вільного доступу дітей до Інтернету, розмірковувати над тим, яким чином у ньому подавати інформацію (так, щоб не обмежити доступ людей до неї і водночас зберегти права дітей, не травмувати їх психіку, уберегти їх від нештатних ситуацій). Отже, зазначимо, що відколи дорослі не навчаться контролювати те, що показують і те, що реалізують, то й проблема пропагування культу насильства та жорстокості, розповсюдження продукції порнографічного характеру нікуди не дінеться.

Але, захищаючи дитину від негативного впливу Інтернету, слід пам'ятати, що ця мережа є не тільки осередком розпусти та жорстокості, а й найбагатшим у світі джерелом знань, розваг, спілкування та інших корисних речей, тобто необхідно насамперед навчити правильно користуватися тими можливостями, які надає Інтернет.

Таким чином у рамках даної роботи основу увагу було прикуто виробленню системи заходів щодо протидії пропагуванню жорстокості, насильства та розбещеності у засобах масової інформації. За результатами дослідження зроблено висновок про необхідність вироблення дієвого механізму створення суспільного телебачення з високим рівнем освітньо-культурних програм, яке б продукувало якісний інформаційний продукт, розвивало пізнавальні інтереси, здібності, моральні цінності неповнолітніх, допомагало нейтралізувати їх увагу та надмірний потяг до сюжетів насильства на телебаченні або в інших засобах масової інформації.

Список літератури

1. Про інформацію: Закон України від 02.10. 1992 р. (в редакції від 13.01.2011 р.), № 2657 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>
2. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11. 1992 р., № 2782 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
3. Про телебачення та радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 р., № 3759 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
4. Ботвінкін О. Проблеми забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері / Ботвінкін О. // Юридичний журнал. – 2007. – № 2.
5. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України від 31.07.2000 р., № 928 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1300.
6. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості (сайт Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/documents/41/>
7. Бугера О. Телевізійна продукція з елементами насильства та агресії: проблема впливу на протиправну поведінку неповнолітніх / Бугера О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03\(7\)/06-Doslidzhennya/070602.pdf//](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/03(7)/06-Doslidzhennya/070602.pdf//)
8. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р., № 1296 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 14. – Ст. 192.
9. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру (сайт Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/documents/39/>

Разработана система мер по противодействию распространению информации, направленной на разжигание вражды, насилия и ненависти. Обоснована необходимость разработки эффективной государственной политики по противодействию распространению порнографии, особенно распространению продукции порнографического характера в средствах массовой информации с привлечением детей.

Насилие, жестокость, разврат, порнография, средства массовой информации, государственная политика, административно-правовые меры.

The system of measures of counteraction to distribution the information, which is directed on kindling of enmity, violence and hatred, have been developed. The necessity of development the effective public policy of counteraction porno-peddling, especially to distribution products of pornographic character in mass medias with bringing in children, is grounded.

Violence, cruelty, debauch, pornography, mass medias, public policy, administrative and law bases.